

فرسودگی و اشتیاق تحصیلی (علل، پیشایندها و راهکارها)

مؤلفان

دکتر محمدعلی اسلامی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

دکتر محسن عزیزی ابرقویی

مدرس دانشگاه

سرشناسه	: اسلامی، محمدعلی، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: فرسودگی و اشتیاق تحصیلی (علل، پیشایندها و راهکارها)/مؤلفان محمدعلی اسلامی، محسن عزیزی، ابرقویی.
مشخصات نشر	: تهران : آوای نور، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۶ ص: مصور، جدول.
شابک	: 978-600-309-342-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
پادداشت	: ۷۵ - ۲۲۱ کتابنامه: ص.
موضوع	: دانشگاهها و مدارس عالی - افت تحصیلی Universities and colleges -- *Educational depreciation افت تحصیلی * Educational depreciation دلزدگی Burn out (Psychology) دانشجویان - بهداشت روانی College students -- Mental health
شناسه افزوده	: عزیزی ابرقویی، محسن، ۱۳۶۵ -
رده بندی کنگره	: LC۱۲۸/۴
رده بندی دیویی	: ۳۷۸/۱۶۹۱۳
شماره	: ۸۶۹۳۷۰۵
کتابشناسی ملی	
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

www.ketab.ir

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،

پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

فرسودگی و اشتیاق تحصیلی (علل، پیشایندها و راهکارها)

مؤلفان: دکتر محمدعلی اسلامی - دکتر محسن عزیزی ابرقویی

طراحی جلد و صفحه آرایی: علی موحدی

ناشر: انتشارات آوای نور

نوبت چاپ: اول-تابستان ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۳۴۲-۳

قیمت ۱۱۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

13	بخش اول: کلیات.....
15	مقدمه
19	بیان مسئله
37	اهمیت و ضرورت پژوهش
44	بخش دوم: اشتیاق و فرسودگی تحصیلی.....
45	فصل دوم: اشتیاق.....
46	مقدمه
46	اشتیاق تحصیلی
48	چرخه انگیزش و اشتیاق
53	اشتیاق و سازه‌های زوجی آن
56	اشتیاق در کلاس درس
57	اشتیاق مدرسه
60	اشتیاق آموزشی
61	اشتیاق دانش‌آموزی
64	اشتیاق تحصیلی و ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی
67	اشتیاق تحصیلی و تجاری سازی
69	اشتیاق در سنین مختلف
71	پیامدهای اشتیاق دانشگاهی
72	مدل‌های اشتیاق تحصیلی
76	اشتیاق اجتماعی
80	اشتیاق و متغیرهای متنی
84	اشتیاق و نتایج علمی

مقدمه

روانشناسی پرورشی^۱ به عنوان یک رشته علمی، دارای دو مأموریت اساسی می باشد: یکی درک و فهم یادگیرندگان و دیگری کمک به یادگیری آنها؛ لذا روانشناسان پرورشی می کوشند تا تمام جنبه های فرایند آموزش- یادگیری را بفهمند و از این دانش برای بهبود فعالیت های آموزش و پرورش استفاده کنند (ادانل^۲، ریو^۳ و اسمیت^۴، 2007) به نقل از سیف، (1394). در چند سال اخیر پدیده ای که توجه پرورشکاران را به خود جلب کرده مفاهیم اشتیاق تحصیلی^۵ و فرسودگی تحصیلی^۶ است. اشتیاق تحصیلی به عنوان یک راه برای بهبود نارضایتی و همچنین جلوگیری از خستگی دانشجویان به منظور افزایش انگیزه دانش آموزان و مشارکت آنها در فعالیت های تحصیلی می باشد، از طرف دیگر می تواند جهت افزایش سطح موفقیت دانشجویان و رسیدن به خودپنداره مثبت مورد نظر قرار گیرد (الرشیدی، 2016). فرسودگی^۶ حالتی از خستگی ذهنی و هیجانی است که حاصل سندرم استرس مزمن مانند گرانباری نقش، فشار و محدودیت زمانی و فقدان منابع لازم برای انجام دادن وظایف و تکالیف محوله است (دمروتی^۷ و همکاران، 2001؛ لی و

-
1. Educational Psychology
 2. Odonell
 3. Reeve
 4. Smith
 5. Academic Angagemnt
 6. Burnout
 7. Demerouti

آشفورث^۱، 1996؛ لاکویدس^۲ و همکاران، 2003؛ ماسلاچ^۳ و همکاران، 2001؛ توپین تانر^۴ و همکاران، 2005).

نظام آموزش و پرورش و آموزش عالی به عنوان بالاترین سطوح آموزش رسمی جامعه از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است؛ زیرا نقش اساسی در رشد و توسعه جامعه در ابعاد مختلف فناوری، علمی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ایفا می‌کنند. این دوره‌های آموزشی در ارتقای کیفیت بخش‌های مختلف جامعه نقش مهمی ایفا می‌کند (صباغیان، 1383). افزایش درک بین المللی، بهبود کل نظام آموزشی، ایجاد نگرش و آمادگی در افراد برای کسب آموزش مداوم، تشویق پژوهش در بالاترین سطح، پرورش مهارت‌های استدلال انتقادی، تشویق برابری اجتماعی، حفظ آزادی اعضای هیات علمی و غیره از رسالت‌های آموزش عالی است. نظام مذکور به عنوان منشا تغییرات و هدایت آنها در جهت تعالی جامعه، باید در راستای تحقق کامل مأموریت‌ها، اهداف و وظایف محوله از کارایی و اثربخشی لازم برخوردار باشد؛ بنابراین حفظ، بهبود و ارتقای کیفیت این نظام از جمله عواملی است که باید در اولویت اقدام‌ها و برنامه‌های آن قرار گیرد (ابطحی و ترابی، 1389).

مفهوم اشتیاق در دهه اخیر توجه پژوهشی فزاینده‌ای را جذب کرده است (آپلتون، کریستنسون، کیم و رشلی^۵، 2006؛ فریدریکز، بلدمن فلد و پاریس^۶ و همکاران، 2004؛ جیمرسون، کمپوس و گریف^۷، 2004؛ تراولر^۸، 2010). اشتیاق دانشجو در دانشگاه و در کلاس درس به طور گسترده و در تکالیف تحصیلی به طور خاص هدف مهم آموزش است. علاوه بر این اشتیاق به عنوان پیش‌بینی کننده برجسته موفقیت تحصیلی دانشجو در کوتاه مدت و بلند مدت است (فریدریکز و همکاران، 2004)، اشتیاق تحصیلی منجر به رشد

-
1. Lee&Ashforth
 2. Lacovides
 3. Maslach
 4. Toppinen Tanner
 5. Kim, Reschly
 6. Fredricks, Blumenfeld, Paris
 7. Jimerson, Campos, Greif
 8. Trowler

اجتماعی، شناختی و پیشرفت تحصیلی می‌گردد. دانشجویان مشتاق بیشتر مطالعه می‌کنند، رضایت تحصیلی بیشتری دارند و بیشتر فارغ‌التحصیل می‌شوند، بنابراین مفهوم اشتیاق تحصیلی نه تنها به خاطر ارزش خودش به عنوان یک هدف آموزشی، بلکه به خاطر ارتباط منطقی آن با پیامدهای آموزشی بسیار ارزشمند و حائز اهمیت است.

بالفانز، هرزوک و ایور¹ (2007) اصطلاح عدم اشتیاق را به عنوان فرایند کنار کشیدن از تحصیل، بریدن از قوانین و مقررات دانشگاه و کاهش تلاش و کناره‌گیری از مدرسه تعریف می‌کند. این تعریف اساساً تظاهرات عدم اشتیاق دانشجو را از یک چشم‌انداز رفتاری بررسی می‌کند. بنابراین به نظر می‌رسد که عدم اشتیاق اصولاً منعکس‌کننده عدم شرکت فیزیکی² دانشجو در کلاس است. مفهوم اشتیاق تحصیلی بر نقش خود آگاهی در مطالعه، طراحی عقاید فراشناختی و خود نظم دهی تاکید می‌کند و نقش مهمی در موفقیت علمی دانشجویان دارد (انتروستل و مک کان، 2004). اشتیاق تحصیلی را می‌توان به عنوان یک میانجی مهم پیشرفت تحصیلی، رفتار اجتماعی و تداوم آموزشی برشمرد. برخی مطالعات نشان می‌دهند که دانشجویانی که از لحاظ شناختی و عاطفی در یادگیری اشتیاق نشان می‌دهند، رغبت بیشتری برای صرف وقت، تلاش کافی در تکالیف و مطالعات از خود نشان داده و کارآمدی و اصرار بیشتری در مواجهه با مشکلات و مسائل نسبت به دانشجویانی دارند که سطوح پایین تری از اشتیاق تحصیلی دارند. اشتیاق تحصیلی در میان دانشجویان باعث می‌شود که آنان در چارچوب فعالیت های دانشگاهی رشد یابند و این موضوع دانشجویان را از حالت منفی نظیر خستگی فرسودگی تحصیلی محافظت می‌کند. از نظر فین (1989) اشتیاق تحصیلی به عنوان نقطه محوری اکثر نظریات مربوط به افت تحصیلی به حساب می‌آید و از این متغیر به عنوان یک گام اساسی جهت پیشگیری از افت تحصیلی نام برده شده است. لذا اشتیاق تحصیلی اغلب به عنوان یک راه حل ایجابی و نویدبخش برای مشکل فرسودگی تحصیلی و ترک تحصیل مدنظر قرار گرفته است، زیرا به لحاظ

1. Balfanz, Herzog, Iver

2. Physical

نظری اشتیاق تحصیلی شامل فرایند کار کردن به منظور ارتقای یادگیری و پیشرفت تحصیلی و نیز اجتناب از خطر ترک تحصیلی است.

با توجه به آنچه اشاره شد بدیهی است که مسئولیت اصلی پژوهشگران و متولیان حوزه آموزش عالی آن است که با شناخت صحیح اشتیاق و فرسودگی تحصیلی، ابعاد، پیشایند و پیامد های آن و همچنین فایده آمدن بر چالش های موجود، زمینه رشد و تعالی نظام آموزشی و جامعه را فراهم نمایند و کمک نمایند تا دانشجویان مشتاقانه در فرایند تحصیلی خود مشارکت داشته باشند و با تخصص خود نیاز ها و آمال کشور را تحقق بخشند. به عبارت دیگر دانشجویان دارای اشتیاق تحصیلی، سرمایه های انسانی ارزشمندی برای جامعه محسوب می شوند چرا که کلید رشد و پیشرفت کشور که همان علم است، را در اختیار دارند.

از سوی دیگر دانش آموزان همواره با اشتیاق و انگیزش بالایی وارد دانشگاه ها می شوند و انتظار می رود که این اشتیاق و انگیزه تداوم یابد تا نظام آموزش عالی به اهداف خود دست یابد. نظام آموزش عالی و خانواده ها باید شرایطی را فراهم کنند تا دانشجویان با اشتیاق، علاقه و احساس کارآمدی بتوانند به یادگیری مداوم بپردازند و در آینده هم با شور، انگیزه به حیات فردی، تحصیلی و اجتماعی خود ادامه دهند. نظام آموزش عالی، برای اینکه بتواند زمینه ساز رشد علمی کشور باشد، نیاز به دانشجویانی مشتاق، با هدف، با پشتکار، مسئولیت پذیر، و متفکر دارد. بی انگیزگی، بی علاقه، بی هدفی، افت تحصیلی و فرسودگی تحصیلی و دیگر چالش ها، تبعات جبران ناپذیری برای نظام های آموزشی در پی خواهد داشت. یکی از متغیر هایی که می تواند از یک طرف نقش به سزایی در پیشگیری از چالش های فوق الذکر داشته باشد و از طرف دیگر زمینه مناسبی برای موفقیت تحصیلی فراهم نماید اشتیاق تحصیلی است. چگونگی پیشگیری، و نیز کنترل کردن موانع دست یابی به اهداف عالی نظام آموزشی بی تردید باید در دستور کار متولیان امر قرار گیرد. بنابراین نیازی مشخص برای یافتن راه هایی که پیامدهای تحصیلی دانش آموزان را بهبود بخشد و موانع رشد آنها را از میان بردارد، به شدت احساس می شود. افت عملکرد، انگیزش و اشتیاق

دانشجویان همواره موضوعی درخور توجه بوده است. یکی از عوامل مهم کاهش انگیزش و افت عملکرد دانش آموزان و دانشجویان که زمینه‌ساز پیامدهای منفی چون کاهش رشد و پیشرفت، افسردگی، کاهش سلامت روانی و غیره بوده، و اخیراً مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است، فرسودگی تحصیلی می‌باشد. لذا در این کتاب به بررسی اشتیاق و فرسودگی تحصیلی و علل و راهکارهای مقابله با آن خواهیم پرداخت.

بیان مسئله

یکی از چالش‌های اصلی در محیط‌های آموزشی، بهینه‌سازی محیط و فرایند یادگیری به‌منظور جلوگیری از افت و ترک تحصیلی و کمک به یادگیرنده برای رسیدن به حداکثر اشتیاق و عملکرد تحصیلی است. نرخ بالای شکست تحصیلی و ترک تحصیل در میان جوانان از عوامل اصلی نگرانی مربیان و سیاست‌گذاران است. در بعضی از دانشگاه‌ها، یک‌چهارم دانشجویان دچار فرسودگی می‌شوند. در برخی از دانشگاه‌ها نیز فرسودگی، دلیل اصلی ترک تحصیل برخی دانشجویان است (سانتراک^۱، 2003؛ ترجمه فیروزبخت، 1385). این پدیده و پیامدهای منفی آن که ابتدا در محیط‌های حرفه‌ای و شغلی مشاهده شد و با نام فرسودگی شغلی شهرت یافت، پژوهشهای فراوانی به دنبال داشت. فرسودگی شغلی به عنوان یکی از شاخص‌های مهم سلامت روانشناختی^۲ با سه بعد خستگی^۳، بی-علاقگی (تردید و بدبینی)^۴ و ناکارآمدی^۵ تعریف می‌شود. (ماسلاچ^۶، شائوفلی^۷، و لیتز^۸، 2001). در حیطه شغلی، فرسودگی می‌تواند منجر به تعهد و بهره‌وری کمتر، غیبت و ترک

1. Santrock
2. Psychological Well-Being
3. Exhaustion
4. Cynicism
5. Inefficacy

6. خانم کریستینا مسلش از پیشگامان مطالعه در حیطه فرسودگی می‌باشد. در منابع فارسی نام ایشان به اشکال مختلفی از قبیل مسلش، ماسلاچ، مزلاج، مزلاج، ماسلاخ، مسلج، مسلخ و غیره است.

7. Shaufeli
8. Leiter

شغل بیشتر شود (کوردز و داگرتی، 1993؛ مسلش و پینز، 1977؛ به نقل از یانگ¹، 2004). اما این پدیده محدود به محیط‌های شغلی نشد و این علائم در محیط‌های دیگری نیز مشاهده شد. تحقیقاتی درباره فرسودگی در موقعیتهایی مانند فروشندگان (سند و میازکی²، 2000)، معلمان (گرینگلس³ و همکاران، 2001)، پرستاران (زلارس⁴ و همکاران، 2000)، مشاوران (روس⁵ و همکاران، 1989) و روانشناسان (سندوال⁶، 1993) انجام گرفت (ماسلاچ و جکسون⁷، 1984). با این وجود، متغیر فرسودگی به موقعیتهای و بافتهای آموزشی نیز گسترش پیدا کرد و عنوان فرسودگی تحصیلی به خود گرفت (سالملا-آرو⁸ و همکاران، 2008؛ به نقل از نعمی، 1388). شواهدی حاکی از وجود پدیده فرسودگی در دانشجویان وجود دارد (میر و شماک⁹، 1985؛ به نقل از یانگ و فارن¹⁰، 2005). فرسودگی تحصیلی در میان دانشجویان دانشکده (کالج)، اشاره به احساس خستگی به خاطر تقاضاها و الزامات تحصیل (خستگی)، داشتن یک حس بدبینانه و بدون علاقه به تکالیف درسی فرد (بی‌علاقگی)، و احساس عدم شایستگی به عنوان یک دانشجو (کارآمدی پایین) دارد. (شائوفلی و همکاران، 2002a؛ به نقل از ژانگ¹¹ و همکاران، 2007). می‌توان گفت که موقعیتهای آموزشی به عنوان محل کار فراگیران محسوب می‌شود، اگرچه فراگیران در موقعیتهای آموزشی به عنوان کارمند، کار نمی‌کنند یا شغل خاصی در آنجا ندارند، اما از دیدگاه روانشناختی، فعالیتهای آموزشی و درسی آنها را می‌توان به عنوان یک «کار» در نظر گرفت (سالملا-آرو، 2008؛ به نقل از نعمی، 1388). آنها در کلاس حضور پیدا می‌کنند

-
1. Yang
 2. Sand&Miyazaki
 3. Greenglass
 4. Zellars
 5. Ross
 6. Sandeval
 7. Maslach&Jackson
 8. Salmela-Aro
 9. Meier & Schmeck
 10. Farn
 11. Zhang